

Samozaznava legitimnosti pravosodnih policistov – povezave z osebnimi in organizacijskimi dejavniki v zaporskem okolju v Sloveniji¹

Gorazd Meško², Bojan Tičar³, Rok Hacin⁴ in Vanja Hojs⁵

V prispevku predstavljamo študijo o dejavniki, ki vplivajo na odnose med pravosodnimi policisti in zaporniki, pripadnost organizaciji pravosodnih policistov, zaznave pravosodnih policistov o postopkovni pravičnosti nadrejenih, odnose s sodelavci in samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov. Podatki za študijo so bili zbrani v letu 2014, v priložnostni vzorec je bilo vključenih 101 pravosodnih policistov, zaposlenih v ljubljanskem, celjskem in mariborskem zaporu. Ugotovili smo, da na odnose med pravosodnimi policisti in zaporniki vplivata pripadnost organizaciji in samozaznava legitimnosti pravosodnih policistov. Hkrati je pripadnost organizaciji pravosodnih policistov odvisna od njihovega odnosa z zaporniki, odnosov med sodelavci, zaznav postopkovne pravičnosti nadrejenih in zaznav zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija). Na zaznave pravosodnih policistov o postopkovni pravičnosti nadrejenih vplivajo odnosi s sodelavci, občutek pripadnosti organizaciji in zaznavi zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija). Nadalje so odnosi s sodelavci pri pravosodnih policistih odvisni od zaznav postopkovne pravičnosti nadrejenih, pripadnosti organizaciji in zaznavi zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija), medtem ko je samozaznava legitimnosti pravosodnih policistov odvisna od njihovega odnosa z zaporniki in stresa. Nasilje nad zaposlenimi se pojavlja predvsem v obliki zmerjanja in groženj.

Ključne besede: legitimnost, samozaznava legitimnosti, Slovenija, zapor

UDK: 343.2:343.8

1 Uvod

Kot predstavnik zaporskega sistema zaporsko osebje pri delu z zaporniki, predvsem z odnosom do obsojencev,⁶ vpliva na njihovo zaznavanje legitimnosti zaporskega sistema. Zaporsko osebje v slovenskih zaporih⁷ predstavljajo vodje

zaporov oziroma oddelkov, vodje pravosodnih policistov, pravosodni policisti, socialni pedagogi, pedagogi, socialni delavci, psihologi, sociologi, delovni inštruktorji in zdravstveni delavci (Ministrstvo za pravosodje, 2015; Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS], 2000). Značilnosti slovenskega zaporskega sistema (majhna zaporska populacija, majhne kapacitete slovenskih zaporov, odprtost zaporov in usmeritev v tretma obsojencev) omogočajo zaporskemu osebju osebni pristop pri delu z obsojenci, ki temelji na relativnem medsebojnem zaupanju. Večanje zaporske populacije v zadnjih letih (zaporska populacija se je od leta 1996, ko je bilo zaprtih 682 oseb, več kot podvojila – v letu 2015 je zaporsko kazen prestajalo 1.511 oseb) in nezaposlovanje dodatnih strokovnih delavcev za delo z obsojenci sta vplivala na to, da so pravosodni policisti poleg klasičnih nalog v zaporu, prevzeli tudi del tretmaja obsojencev (International Centre for Prison Studies, 2015; Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS], 2015). Prenos dodatnih nalog izvajanja tretmaja na pravosodne policiste je dodatno povečalo njihovo obremenitev in odgovornost pri delu z obsojenci.

Za uspešno delo in vzpostavljanje odnosov z obsojenci, ki vplivajo na obsojenčevo zaznavo legitimnosti, je nujno, da pravosodni policisti zaznavajo sebe kot legitimne nosilce moči v zaporu oziroma da zaznavajo svoje delo kot zakoni-

¹ Prispevek je nastal v okviru TRP Legitimnost in zakonitost policijske dejavnosti, kazenskega pravosodja in izvrševanja kazenskih sankcij (št. projekta J5-5548, ARRS, 2013–2016).

² Dr. Gorazd Meško je redni profesor za kriminologijo in predstojnik Inštituta za varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

³ Dr. Bojan Tičar je redni profesor za področje prava javnega sektorja na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: bojan.ticar@fvv.uni-mb.si

⁴ Rok Hacin je asistent za kriminologijo in mladi raziskovalec na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si

⁵ Vanja Hojs je magistrska študentka na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: hojs.vanja@gmail.com

⁶ V prispevku uporabljamo besedi zapornik in obsojenec kot sopomenki.

⁷ V Republiki Sloveniji je uradna besedna zveza za zapor, ki se uporablja v zakonodaji, zavod za prestajanje kazni zopora. V prispevku bomo uporabljali izraz zapor.

to in skladno s skupnimi vrednotami družbe (Bottoms in Tankebe, 2012). V prispevku se osredotočamo na preučevanje dejavnikov, ki vplivajo na odnose pravosodnih policistov z zaporniki in sodelavci, postopkovno pravičnost nadrejenih, pripadnost organizaciji in samozavno legitimnosti pravosodnih policistov v slovenskih zaporih.

2 Opredelitev pojma legitimnosti pri izvajanju kazni zapora

Medtem ko legalnost dela pravosodnih policistov pomeni, da jim je dovoljeno tisto, za kar jih pravni predpisi pooblašajo, lahko razumemo legitimnost kot moralno izvajanje njihovih zakonskih pooblastil.

Pooblastila uradnih oseb – tj. pravosodnih policistov – izvirajo predvsem iz pozitivne zakonodaje. Zakon, ki ureja izvrševanje kazni zapora, je Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS-1] (2006).⁸ Pravosodni policisti so uradne osebe, ki skrbijo, da obsojenci na prestajanju kazni zapora upoštevajo hišni in zaporni red ter pravila o delovni disciplini. Pravosodni policisti lahko tudi disciplinsko kaznujejo obsojence za disciplinske prestopke, vendar se ti postopki uporabijo le kot skrajno sredstvo (ZIKS-1, 2006: 86.-87. člen). Legitimnost dela pravosodnih policistov v zaporih tako zajema moralno in pravično izvajanje njihovih zakonskih pooblastil in tudi etično opravičljivost oblastnih posegov v pravno sfero obsojencev, ki prestajajo kazenske sankcije.

Legitimnost je širši pojem od legalnosti in izhaja iz razumevanja Tylerja (1990), ki pravi, da zaznavanje legitimnosti igra ključno vlogo pri spoštovanju zakonov. Legitimne zakone ljudje spoštujejo, medtem ko nelegitimnih ne. Prav tako lahko z vidika legitimnosti v zaporih razumemo razmišljanje Bennetta-Capersa (2008). Če parafraziramo njegov splošni družbeni pogled na zapore, lahko izhajamo iz stališča, da lahko manj rigidno in neprizadeto izvajanje zakonov ter večja stopnja pravičnega in moralnega odnosa deležnikov v zaporih zmanjša stopnjo notranjih odklonskih ravnanj pravosodnih policistov in tudi obsojencev.

Sodobno preučevanje legitimnosti z vidika izvrševanja kazni zapora je proučevanje te kategorije kot normativnega pojava. Legitimnost je pojem, ki mora biti obogaten z empiričnimi elementi, da ne bi postal neskladen z realnostjo. Ali kot pravi Schliesky (2004: 729): »Konkretna vsebina pojma je

⁸ Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1, 2006) je bil predmet sprememb in dopolnitev, ki so bile sprejete v zakonih o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (2008, 2009, 2012 in 2015).

namreč odvisna od razumevanja veljavnih pravil časa, v katerem živimo.«

Legitimnost ni samo pravno-moralna kategorija, temveč pojav, ki odraža eno najvišjih etičnih vrednot – to je pravičnost. Pravičnost pri izvajanju kazni zapora pomeni, da morajo pravna in druga zaporska pravila veljati splošno in enako za vse deležnike (Murko, 1938). Sodobna legitimnost je ne nazadnje kriterij varovanja in spoštovanja človekovih pravic ter temeljnih svoboščin (Perenič, 2010). Moralna pravila v zaporih predstavljajo – poleg oblastnih pravnih predpisov – objektivni hišni, zaporski red, ki hkrati subjektivno odraža osebne lastnosti deležnikov – tako pravosodnih policistov kot tudi obsojencev. Pri tem je pomembna tudi poštenost obojih. To je vrhuna posameznega deležnika, ki jo sestavljajo subjektivne lastnosti objektiviziranega ter resničnega človeka (Stojčević in Romac, 1984). Težko je sicer govoriti o poštenosti obsojencev, ki so *per definitionem* nepošteni. Kot pravnomočno obsojeni storilci kaznivih dejanj so formalno, pravno in dokazno nepošteni. Pa vendar, tudi med nepoštenimi morajo vladati pravila, ki jih ti razumejo kot poštena, in to je njihova notranja legitimnost. Po drugi strani se od pravosodnih policistov pričakuje, da bodo med seboj in do obsojencev pošteni in pravični – da bodo vse obsojence obravnavali na enak način in »z istimi vatli«. Tako, da s kršitvijo moralnega načela poštenosti ne bodo povzročali nepotrebnih napetosti v totalitarni organizaciji, kot je zapor. Notranja zaporska morala, ki temelji na notranjem dojemanju poštenosti in pravičnosti, dejansko opredeljuje posameznikovo in tudi skupinsko ravnanje (Perenič, 2010). Nadalje pri legitimnosti v zaporih velja vodilo, da mora biti ravnotežje interesov deležnikov – tako pravosodnih policistov kot tudi obsojencev – izraženo pri razdeljevanju že pridobljenih (notranjih) pravic in pri odprtih možnostih za pridobivanje novih. Na pravičnost se pogosto gleda kot na trajni napor, da se vse počne skladno s pravili in glede na notranji red, ki ga ta pravila v zaporih sestavljajo.

Legitimnost lahko razumemo kot osrednji koncept v teoriji postopkovne pravičnosti in jo opišemo kot večdimenzionalni pojav, ki sestoji iz različnih pravil, primernih prepričanj, ustreznih ukrepov itd. (Tankebe in Meško, 2015). Formalna legitimnost pomeni pravični postopek za doseganje individualnih pravic ali prevzemanje individualnih obveznosti obsojencev. Nihče ne more biti posebej, drugače, privilegirano ali nepriviligirano obravnavan zaradi nekaterih osebnih, posebnih ali drugih lastnosti, ki jih drugi nimajo. Procesna pravičnost se kaže v procesnih pravicah in obveznostih deležnikov. Z deležniki pa niso mišljeni samo obsojenci, ampak tudi pravosodni policisti.

Legitimnost je vrhovno načelo uveljavljanja notranjih pravil tudi v zaporih. Kot rečeno, morajo vsa pravila veljati

za vse deležnike splošno in enako. Splošnost in enakost sta sestavna dela sodobne pravičnosti. To pomeni, da so v normativnem redu v posameznem zaporu pred predpisi vsi deležniki enaki, da načelno ni nihče privilegirani ali nepriviligirani in da načelno lahko vsi počno tisto, kar jim ni izrecno prepovedano. Legitimnost je torej koncept normativne vzpostavitve splošnih in enakih pravil, ki naj veljajo za vse deležnike v zaporih. Legitimnost zajema še materialno pravičnost. Medtem ko predstavljajo procesno oz. formalno pravičnost postopkovna pravila (procesne pravice in obveznosti), pa predstavljajo materialno pravičnost vsebinske pravice obsojencev in pravosodnih policistov. Tako pravice (do nagrade, plače, dopusta, izhoda, dela, prostega gibanja, sprehoda ipd.), ki so načelno dosegljive različnim deležnikom, praktično in pravično postanejo konkretne in posamične pravice določenega deležnika, ki je do njih upravičen.

Ne nazadnje legitimnost v zaporih vsebuje tudi legalnost dela deležnikov. Legalnost predstavlja komponento enakopravnega zagotavljanja pravne varnosti vsem deležnikom v zaporih – pravosodnim policistom in obsojencem. Obojim mora biti dano zaupanje v normativni red in zagotovljena predvidljivost delovanja nadrejenih. Procesna legitimnost v tem kontekstu pomeni tudi nenehno povečevanje zaupanja v delo organov družbenega nadzorstva (Burke in Leben 2008; Rottman, 2008).

3 Vloga pravosodnih policistov pri vzpostavljanju legitimnosti v zaporu

Legitimnost zaporskega osebja temelji na zakonitosti, distributivni pravičnosti, postopkovni pravičnosti in učinkovitosti nosilcev avtoritete (Tankebe, 2013). Pravosodni policisti so predstavniki zaporskega osebja, ki imajo največ interakcij z obsojenci in katerih odnos do obsojencev ima najmočnejši vpliv na njihovo zaznavo legitimnosti. Lieblingonova in Price (1999: 86) opisujeta pravosodne policiste kot »vratarje, agente kazenskega pravosodja, mirovnike, *inštrumente zagotavljanja implementacije sprememb in interprete kazenske politike*«. Sternova (1987) jih je opisala kot zaprto družbeno skupino družinskih mož, ki se počutijo nerazumljene, nespoštovane, ki v svojih sodelavcih (ostalih pravosodnih policistih) iščejo možnosti za socialno življenje in podporo ter imajo humorno zagrenjen (sarkastičen) in cinično pesimističen pogled na življenje. Iz takšne skupine je težko izstopiti, saj so socialne, profesionalne in kulturne vezi izjemno močne – vpliv pazniške subkulture.⁹ Podobne lastnosti je mogoče opaziti pri

⁹ Za pazniško subkulturo so značilne naslednje norme: 1) vedno pomagaj pravosodnemu policistu, kadar je ta v stiski, 2) ne tihotapi drog, 3) ne izdajaj/ovajaj, 4) nikoli ne dovoli, da bi bil pravosodni

pravosodnih policistkah (Liebling in Price, 2001: 16). Meško, Valentinčič in Umek (2004) so ugotovili, da so slovenski pravosodni policisti kot profesionalna skupina zelo homogeni in konservativni.

Thomas (1972: 14) meni, da področje dela pravosodnih policistov zajema širok spekter različnih dejavnosti, pri katerih igrajo različne socialne vloge, ki povzročajo tudi konflikte. Tu gre predvsem za nejasnost med pojmovanjem vloge pravosodnih policistov v zaporu in dilemo o zagotavljanju varnosti in rehabilitacije obsojencev. V zgodovini sociološkega raziskovanja zaporov so bili le redki primeri poglobljenih študij, ki bi se osredotočale na delo in legitimnost pravosodnih policistov. Hepburn (1985) je trdil, da pravosodni policisti pri svojem delu razvijejo enega izmed šestih tipov uporabe moči: 1) prisilno moč, 2) nagrajevalno moč, 3) legitimno moč, 4) izmenjevalno moč, 5) profesionalno moč in 6) spoštovanje oziroma uveljavljanje moči skozi osebno avtoriteto. Gilbert (1997) je na podlagi načina uporabe moči opredelil štiri kategorije pravosodnih policistov: 1) profesionalca (angl. *the professional*), 2) vzajemnik (angl. *the reciprocator*), 3) izvrševalec zakonov (angl. *the enforcer*) in 4) izogibalec (angl. *the avoider*), pri čemer ima vsak različne usmeritve dela, a vsi iščejo najustreznejši način za upravičevanje svojega dela in priznanje legitimnosti. Lieblingova in Price (2001) sta na podlagi študije v zaporu Whitemoor ugotovila, da ni potrebe, da bi imeli vsi pravosodni policisti značilnosti profesionalca, saj so za uspešno delovanje zapora potrebni pravosodni policisti z mešanico lastnosti, ker »idealni pravosodni policist ne obstaja« (Gilbert, 1997; Hepburn, 1985).

3.1 Odnosi kot vir iskanja in potrjevanja legitimnosti v zaporu

Preučevanje odnosov med obsojenci in pravosodnimi policisti, ki sta jih McDermott in King (1988) opisala kot kulturo medsebojnega prezira oziroma sovražnosti, je zelo napredovalo. Genders in Player (1995) ter Pilling (1992) so ugotovili, da se odnosi med obsojenci in pravosodnimi policisti izoblikujejo na osnovi: 1) individualne obravnave, 2) permisivnosti in 3) zaupanja. Pojem odnos lahko pomeni zaveznitvo, asociacijo, povezavo ali odvisnost (Shapira in Navon, 1985). V prisilnem okolju, kot je zapor, se odnosi oziroma razmerja oblikujejo z veliko napora (sposobnost ene strani, da vpliva na vedenje druge). Empirične študije

dni policist videti slabo pred obsojenci, 5) vedno podpri pravosodnega policista, kadar je ta v sporu z obsojencem, 6) vedno podpri sankcije, ki jih je pravosodni policist izrekel obsojencu, 7) ne bodi solidaren z obsojenci, 8) ohranjaj solidarnost med pravosodnimi policisti proti zunanjim skupinam in 9) pokaži pozitivno zaskrbljenost za druge pravosodne policiste (Kauffman, 1988).

kažejo, da na odnos pravosodnih policistov do obsojencev vplivajo naslednje spremenljivke: 1) spol (Farkas, 2000; Griffin, Armstrong in Hepburn, 2005; Zimmer, 1986), 2) rasa (Griffin et al., 2005; Jackson in Ammen, 1996; Van Voorhis, Cullen, Link in Wolfe, 1991), 3) starost (Farkas, 2000), 4) položaj v instituciji (senioriteta) (Farkas, 2000; Toch in Klofas, 1982), 5) delovna izmena in pogostost stikov z obsojenci (Farkas, 2000; Lombardo, 1989), 6) konfliktnost vlog in stres (Farkas, 2000; Hepburn in Albonetti, 1980), 7) vključenost v sprejemanje odločitev (Shadur, Kienzle in Rodwell, 1999), 8) zadovoljstvo s službo (Hepburn in Knepper, 1993) in 9) stereotipi, ki jih pravosodni policisti gojijo do obsojencev (Tait, 2011; Williams, 1983). Kljub velikemu vplivu zaporske subkulture na vedenje obsojencev (Kaminski in Gibbons, 1994), Lieblingova (2000) meni, da prisilna moč pravosodnih policistov večino časa ostaja v »rezervi«, saj vsakdanje dejavnosti večinoma potekajo brez sklicevanja na to obliko moči (Liebling, 2000; Liebling in Price, 2001). Pilling (1992) je ugotovil, da je urejeno in varno okolje odvisno od odprtih, sproščenih odnosov in medsebojnega spoštovanja pravosodnih policistov in obsojencev. Crewe (2009, 2011) je opredelil nov koncept uporabe (mehke) moči¹⁰ izvajanja nadzora v zaporih. Lieblingova (2011) je opredelila profesionalizem zaporskega osebja in legitimnost dela v zaporu kot srce zaporskega življenja. Pravični odnosi do obsojencev pripomorejo k zaznavi obsojencev o pravičnosti zaporskega režima. Nadalje je ugotovila, da lahko le uporaba legitimne moči pri pravosodnih policistih ustvari pogoje za takšno ustrezno podreditev obsojencev. Odnosi med pravosodnimi policisti in obsojenci so pomembni pri uveljavljanju pravičnosti na mikro ravni. Pravosodni policisti predstavljajo zaporski sistem v vsaki interakciji z obsojenci (Tyler, 1990). Odnose med obsojenci in pravosodnimi policisti, ki temeljijo na poštenosti, spoštovanju in dialogu, lahko vidimo kot instrumente legitimnosti. Taki odnosi so pomembni za doseganje notranje legitimnosti, saj obsojenci nimajo enakovrednega »glasu« glede odločitev, ki se nanašajo na njih, kot državljani na prostosti (Sparks in Bottoms, 1996; Tyler in Blader, 2000). Lieblingova (2011) je ugotovila, da tam, kjer obsojenci sprejmejo avtoriteto zaporskega osebja kot legitimno, obstaja večja verjetnost za dolgotrajnejše ustrezno vedenje obsojencev, boljšo komunikacijo med njimi in zaporskim osebjem ter izboljšanje splošnega vzdušja (in blagostanja) v zaporu, ki temelji na zaupanju med obsojenci in osebjem. Pomembnost odnosov med obsojenci in pravosodnimi policisti se kaže v instrumentalnih razlogih (nemoten potek dela v zaporu in posredovanje informacij obsojencev zaporskemu osebju o dogajanju v zaporu) in normativnih

razlogih (pomembnost dobrih odnosov za življenje v zaporu) (Liebling in Price, 2001) ter omejitvah, ki jih določajo zaporska pravila (Bottoms, 1999: 252).

Iz pregleda literature je razvidno, da pravosodni policisti, ki imajo z obsojenci dobre odnose, dokaj močno vplivajo na zaznavo njihove legitimnosti pri obsojencih. Pravosodni policisti morajo imeti pozitivno mnenje o lastni legitimnosti, če želijo vsakodnevne naloge opravljati učinkovito in na način, ki pozitivno vpliva na njihove odnose z obsojenci, sodelavci in nadrejenimi.

4 Dejavniki samozaznave legitimnosti pravosodnih policistov

Samozaznava legitimnosti je postopek gradnje, potrjevanja in upiranja določeni samopodobi nosilca moči (Tankebe, 2014). Pravosodni policisti vstopajo v interakcije z »občinstvi« (npr. z obsojenci) z namenom prikazovati in iskati potrditve določene samopodobe, ki verjame, da je opravičena nosilka moči (Tankebe, 2013). Nadalje, pravosodnim policistom predstavljajo stiki s sodelavci, nadrejenimi in obsojenci trenutke, ko imajo priložnost za potrjevanje svoje že izoblikovane identitete (Bottoms in Tankebe, 2013; Tyler in Blader, 2000). Temelj zaznavanja lastne legitimnosti pri pravosodnih policistih predstavljajo razmerja, v katera vstopajo, pravosodni policisti ter načini, kako ocenjujejo ta razmerja (razmerja s kolegi, nadrejenimi in obsojenci) (Tankebe, 2014).

Reisig in Meško (2009) sta ugotovila, da odnos pravosodnih policistov do obsojencev močno vpliva na njihovo pojmovanje legitimnosti izvrševanja pooblastil pravosodnih policistov. Tankebe (2014) predpostavlja, da nižje, kot je posameznik na hierarhični lestvici organizacijske strukture, več energije, časa in intenzivnosti potrebuje za lastno dokazovanje svoje moči. Lieblingonova (2011) je ugotovila, da poštenu in pravični medsebojni odnosi pripomorejo k zaznavi obsojencev o pravičnosti zaporskega režima in vplivajo na mišljenje pravosodnih policistov, kaj si obsojenci mislijo o njih, kar posledično vpliva na njihovo samozaznavo legitimnosti. Meško, Tankebe, Čuvanova in Šifrerjeva (2014) so potrdili vpliv zaznav javnosti (obsojencev) na samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov, hkrati pa se njihove ugotovitve skladajo z ugotovitvami Lieblingonove (2011), da kakovost odnosov med pravosodnimi policisti in obsojenci vpliva na samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov.

Pomemben dejavnik, ki vpliva na samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov, je identifikacija s skupino – pazniška subkultura (Liebling in Price, 2001). Tankebe (2014) izpostavlja pomembnost socialnega kapitala, ki se ustvarja v

¹⁰ Mehka moč je temeljna komponenta širše oblike »neopateralizma«. Je vrsta moči, v kateri ni potrebna uporaba prisile ali neposrednih ukazov (Crewe, 2011: 456; Nye, 2004).

pazniški subkulturi ter njegov vpliv na gojenje, vzdrževanje in reprodukcijo samozaznave legitimnosti pravosodnih policistov. Identifikacija s skupino omogoča izboljšati medsebojne odnose med sodelavci, ki vplivajo na samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov (Meško et al., 2014). Dobri odnosi med sodelavci v stresnem in nepredvidljivem zaporskem okolju predstavljajo temelj učinkovitega dela z obsojenci. Hkrati dobri odnosi med zaposlenimi vplivajo na posameznikovo predanost organizaciji.

Proorganizacijsko vedenje se razvije, ko se zaposleni v svojem delovnem okolju počutijo cenjene in imajo občutek, da so sprejeti kot člani organizacije (Bradford, Quinton, Myhill in Porter, 2014). K takšnemu vedenju Bies (1989) prišteva altruistična dejanja posameznika: 1) pripravljenost pomagati sodelavcu pri njegovih zadolžitvah/nalogah, 2) pripravljenost žrtvovati se za sočloveka, 3) vestnost (npr. dobro opravljanje nalog) in 4) vljudnost (npr. prizadevanje za preprečevanje težav). Za tovrstno nenagrajeno vedenje je značilno, da posamezniki težijo k cilju, ki ga predstavljajo dobro počutje, dobri medosebni odnosi in uspešnost organizacije (Belschak in Den Hartog, 2010). Brinc (1997) je kot pomembne dejavnike za dobre medosebne odnose izpostavil spoštovanje, zaupanje, demokracijo in odprto izražanje čustev ter stališč. Hkrati Bradford s sodelavci (2014) prišteva k dobrim medosebnim odnosom še komunikacijo, ki je ena izmed najpomembnejših veščin pravosodnih policistov.

V interakcijah z nadrejenimi pravosodni policisti iščejo pravičnost in skrb za svoje dobro, saj jim to sporoča informacijo o njihovem statusu v poklicni skupnosti ter jim hkrati predstavlja vir samopotrjevanja in samopreverjanja (Tankebe, 2014). Pošteni in spoštljivi odnosi nadrejenih do pravosodnih policistov preprečujejo delitev znotraj zaporske organizacije (Meško et al., 2014). Bradford et al. (2014) so opozorili, da postopkovna pravičnost nadrejenih negativno vpliva na samozaznavo legitimnosti, če nadrejeni predstavljajo slab zgled pravosodnim policistom.

Individualne značilnosti pravosodnih policistov igrajo ključno vlogo pri vzpostavljanju odnosa z obsojenci (Liebling, 2011). Med demografske spremenljivke, ki vplivajo na samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov, prištevamo: 1) spol, 2) raso in etnično pripadnost, 3) starost, 4) izobrazbo in 5) delovno dobo. Poleg demografskih spremenljivk na samozaznavo legitimnosti zaporskega osebja vplivajo: 1) postopkovna pravičnost nadrejenih, 2) odnosi s sodelavci, 3) zaznave legitimnosti obsojencev, 4) predanost organizaciji, 5) kakovost odnosov med pravosodnimi policisti in obsojenci in 6) individualne značilnosti pravosodnih policistov (Meško et al., 2014).

Zapor je stresno okolje, posledično je pomembno, da imajo vse »stranke«, ki živijo in delajo v zaporu, korektne in spoštljive medosebne odnose. Dowden in Tellier (2004) sta ugotovila, da na nastanek stresa pri zaporskem osebju vpliva več dejavnikov: 1) stališča do dela, 2) individualne značilnosti zaposlenih in 3) značilnosti delovnega mesta. Na stres pravosodnih policistov vplivajo: 1) nevarnosti in nepredvidljivost dela v zaporu, 2) izmensko delo, 3) veliko število opravljenih nadur, 4) nerazumevanje s sodelavci, 5) nasprotujoči si ukazi nadrejenih, 6) nezadovoljstvo z nadrejenimi in 7) strah pred izgubo službo (Crawley, 2004; Liebling in Price, 2001).

Študije so razkrile, da veliko pravosodnih policistov prenaša stres iz delovnega okolja tudi v zasebno življenje, kar vpliva na: 1) razpad zakonskih/partnerskih zvez, 2) izgorelost, 3) odvisnost od drog, 4) frustracije, 5) zlorabljanje domačih in 6) večjo kaznovavno naravnost do obsojencev (Liebling in Price., 2001; Williams, Ciarrochi in Deane, 2010).

5 Metode raziskovanja

Za izvedbo študije o samozaznavi pravosodnih policistov v Sloveniji smo uporabili prilagojen vprašalnik, ki sta ga sestavila Tankebe in Meško (2015) in je bil prvotno uporabljen na policistih (Meško et al., 2014).¹¹

Podatki za študijo so bili zbrani v okviru projekta Legitimnost in zakonitost policijske dejavnosti, kazenskega pravosodja in izvrševanja kazenskih sankcij v Sloveniji v letu 2014 na priložnostnem vzorcu 101 pravosodnega policista iz ljubljanskega, celjskega in mariborskega zapora (glej tabelo 1).¹² V vzorec so bili zajeti samo moški pravosodni policisti.

¹¹ Vprašalnik za pravosodne policiste smo prilagodili upoštevajoč specifične značilnosti zaporskega okolja.

¹² V letu 2014 je bilo v slovenskih zaporih zaposlenih 531 pravosodnih policistov: 456 pravosodnih policistov, 45 višjih pravosodnih policistov, 23 inšpektorjev v UIKS, 4 višji inšpektorji v UIKS in 3 svetniki v UIKS. Iz delitve po spolu je razvidno, da je v pravosodni policiji zaposlenih 492 moških in 39 žensk (URSIKS, 2014).

Tabela 1: Opis vzorca

OPIS VZORCA			
n = 101		f	%
Starost	do 29 let	11	10,9
	30 do 34 let	21	20,8
	35 do 39 let	22	21,8
	40 do 44 let	25	24,8
	45 let in več	22	21,8
n = 101		f	%
Leta službe kot pravosodni policist	10 let ali manj	53	52,5
	11 let ali več	48	47,5
n = 100		f	%
Izobrazba	Srednja šola	65	65,0
	Višja šola	25	25,0
	Visoka šola/UNI	10	10,0

V nadaljevanju predstavljamo spremenljivke, ki smo jih po opravljeni faktorski analizi analizirali z regresijsko analizo.

5.1 Spremenljivke (faktorji)

Za merjenje kakovosti odnosov med pravosodnimi policisti in obsojenci smo uporabili tri trditve: 1) Pravosodni policisti imajo dolžnost, da pošteno ravnajo z vsemi obsojenci, ne glede na spol, etnično poreklo ali vero; 2) Čutim dolžnost do ljudi v skupnosti, v kateri delam; in 3) Čutim dolžnost, da se do ljudi v skupnosti, v kateri delam, obnašam skladno z zakoni. Trditve so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – Se sploh ne strinjam do 5 – Zelo se strinjam. Na podlagi navedenih trditev smo izračunali faktor *„Odnos pravosodni policisti – zaporniki“* (povprečna vrednost [M] = 3,99; standardni odklon [S.O.] = 0,79; Cronbachov α = 0,85).

Za merjenje pripadnosti organizaciji smo uporabili štiri trditve: 1) Čutim močno pripadnost pravosodni policiji; 2) Mislim, da pravosodni policisti hitro priskočijo na pomoč sodelavcu, če jo ta potrebuje; 3) Moji pogledi na to, kaj je prav in kaj narobe pri delu pravosodnega policista, so zelo podobni pogledom mojih sodelavcev; in 4) Ugotovil sem, da so moje vrednote zelo podobne vrednotam moje organizacije. Trditve so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – Se sploh ne strinjam do 5 – Zelo se strinjam. Na podlagi navedenih trdi-

tev smo izračunali faktor *„Pripadnost organizaciji“* (M = 3,45; S.O. = 0,76; Cronbachov α = 0,71).

Za merjenje kakovosti odnosov med sodelavci smo uporabili tri trditve: 1) Sodelavci se do mene vedejo spoštljivo; 2) Sodelavci mi zaupajo; in 3) Sodelavci me podpirajo. Trditve so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – Se sploh ne strinjam do 5 – Zelo se strinjam. Na podlagi navedenih trditev smo izračunali faktor *„Odnosi s sodelavci“* (M = 3,68; S.O. = 0,89; Cronbachov α = 0,85).

Za merjenje postopkovne pravičnosti nadrejenih smo uporabili štiri trditve: 1) Odločitve mojega nadrejenega so enako poštene do vsakega pravosodnega policista; 2) Nadrejeni me obravnava s spoštovanjem in dostojanstvom; 3) Nadrejeni mi navadno obrazloži svoje odločitve glede mojega dela; in 4) Nadrejeni upošteva moje potrebe, ko sprejema odločitve glede mojega dela. Trditve so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – Se sploh ne strinjam do 5 – Zelo se strinjam. Na podlagi navedenih trditev smo izračunali faktor *„Postopkovna pravičnost nadrejenih“* (M = 3,08; SD = 1,04; Cronbachov α = 0,91).

Za merjenje občutka lastne legitimnosti pri pravosodnih policistih smo uporabili tri trditve: 1) Pooblastila, ki jih imam kot pravosodni policist, so moralno upravičena; 2) Prepričan sem, da obsojencem lahko podam dobre razloge, zakaj so

moja pooblastila moralno ustrežna; in 3) Prepričan sem, da imam dovolj avtoritete za opravljanje svoje službe. Trditve so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – Se sploh ne strinjam do 5 – Zelo se strinjam. Na podlagi navedenih trditev smo izračunali faktor **„Samozaznana legitimnost“** ($M = 4,14$; $S.O. = 0,79$; Cronbachov $\alpha = 0,75$).

Za merjenje vpliva stresa pri pravosodnih policistih smo uporabili tri trditve: 1) V službi sem podvržen stresu; 2) Mislím, da je moja obremenitev večja kot obremenitev drugih v moji vlogi ali ekipi; in 3) Stres, ki ga doživljam v službi, vpliva na moje zasebno življenje. Trditve so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – Se sploh ne strinjam do 5 – Zelo se strinjam. Na podlagi navedenih trditev smo izračunali faktor **„Stres“** (povprečna vrednost $[M] = 3,57$; standardni odklon $[S.O.] = 0,93$; Cronbachov $\alpha = 0,77$).

Za merjenje legitimnosti pravosodnih policistov pri obsojencih smo uporabili tri trditve: 1) Večina obsojencev, s katerimi delam, meni, da si pravosodni policisti vzamejo čas za razlago odločitev; 2) Večina obsojencev, s katerimi delam, meni, da pravosodni policisti vedno upoštevajo zakone; in 3) Večina obsojencev, s katerimi delam, meni, da jih pravosodni policist obravnava pravično. Trditve so bile merjene na petstopenjski lestvici od 1 – Se sploh ne strinjam do 5 – Zelo se strinjam. Na podlagi navedenih trditev smo izračunali faktor **„Zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija)“** ($M = 3,42$; $S.O. = 0,86$; Cronbachov $\alpha = 0,85$).

V nadaljevanju predstavljamo rezultate statističnih obdelav, v katerih smo preverjali povezanost spremenljivk z: 1) odnosi pravosodnih policistov z zaporniki, 2) pripadnost organizaciji, 3) postopkovno pravičnostjo nadrejenih, 4) odnosi pravosodnih policistov s sodelavci in 5) samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov v slovenskih zaporih.

6 Rezultati

V nadaljevanju smo z regresijskimi analizami analizirali dejavnike, ki se povezujejo z odnosi pravosodnih policistov z zaporniki in sodelavci, pripadnostjo organizaciji, postopkovno pravičnostjo nadrejenih in samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov v slovenskih zaporih.

6.1 Odnos pravosodni policisti – zaporniki

Najprej smo naredili regresijsko analizo za oceno odnosov med pravosodnimi policisti in pazniki, ker imajo ti najpogostejše stike v vsakdanjem delu v zaporu. Regresijska analiza za odvisno spremenljivko **„Odnos pravosodni policisti – zaporniki“** ($R^2 = 0,43$) je pokazala statistično pomembno poveza-

nost s spremenljivkama **„Pripadnost organizaciji“** (sig. 0,001) in **„Samozaznana legitimnost pravosodnih policistov“** (sig. 0,05). Nadalje je regresijska analiza pri pravosodnih policistih z desetletno delovno dobo ali manj za odvisno spremenljivko **„Odnos pravosodni policisti – zaporniki“** pokazala statistično pomembno povezanost le s spremenljivko **„Pripadnost organizaciji“** (sig. 0,001), medtem ko je regresijska analiza pri pravosodnih policistih z delovno dobo enajst let ali več, za odvisno spremenljivko **„Odnos pravosodni policisti – zaporniki“** pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivkama **„Pripadnost organizaciji“** (sig. 0,01) in **„Starost“** (sig. 0,05). Na podlagi rezultatov sklepamo, da na kakovost odnosov med zaporniki in pravosodnimi policisti vplivajo organizacijski dejavniki (pripadnost organizaciji) in prepričanje pravosodnih policistov v lastne kompetence. Sledita regresijski analizi za pripadnost organizaciji in samozaznavo legitimnosti, saj sta se ti dve spremenljivki pokazali kot pomembni pri ugotavljanju povezav z odnosi med pravosodnimi policisti in zaporniki.

6.2 Pripadnost organizaciji

Regresijska analiza za odvisno spremenljivko **„Pripadnost organizaciji“** je pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivkami **„Odnos pravosodni policisti – zaporniki“** (sig. 0,001), **„Odnosi s sodelavci“** (sig. 0,01), **„Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov“** (sig. 0,01) in **„Zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija)“** (sig. 0,05). Nadalje je regresijska analiza pri pravosodnih policistih z desetletno delovno dobo ali manj za odvisno spremenljivko **„Pripadnost organizaciji“** pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivkami **„Odnos pravosodni policisti – zaporniki“** (sig. 0,001), **„Zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija)“** (sig. 0,05) in **„Starost“** (sig. 0,01). Regresijska analiza pri pravosodnih policistih z enajstletno delovno dobo ali več je za odvisno spremenljivko **„Pripadnost organizaciji“** pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivkami **„Odnos pravosodni policisti – zaporniki“** (sig. 0,05), **„Odnosi s sodelavci“** (sig. 0,05) in **„Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov“** (sig. 0,01). Na podlagi rezultatov sklepamo, da na pripadnost organizaciji vplivajo kakovostni odnosi med sodelavci, ki kažejo na homogenost skupine, in pa skupne vrednote ter prepričanja, poistovetenje s cilji, ki jih določajo nadrejeni, ter kakovost odnosa pravosodnih policistov z obsojenci, saj dobri odnosi kažejo na učinkovitost njihovega dela ter primernost načina delovanja organizacije.

6.3 Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov

Regresijska analiza za odvisno spremenljivko **„Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov“** je pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivkami **„Odnosi**

s sodelavci' (sig. 0,01), 'Pripadnost organizaciji' (sig. 0,01) in 'Zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija)' (sig. 0,05). Nadalje je regresijska analiza pri pravosodnih policistih z desetletno delovno dobo ali manj za odvisno spremenljivko 'Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov' pokazala statistično pomembno povezanost le s spremenljivko 'Odnosi s sodelavci' (sig. 0,05), medtem ko je regresijska analiza pri pravosodnih policistih z enajstletno delovno dobo ali več za odvisno spremenljivko 'Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov' pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivkama 'Pripadnost organizaciji' (sig. 0,001) in 'Zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija)' (sig. 0,01). Na podlagi rezultatov sklepamo, da na zaznavo postopkovne pravičnosti nadrejenih do pravosodnih policistov vplivajo zaznave pravosodnih policistov, da nadrejeni enako obravnavajo vse zaposlene in zmožnost pravosodnih policistov, da se poistovetijo s cilji organizacije, katere diktirajo nadrejeni.

6.4 Odnosi s sodelavci

Regresijska analiza za odvisno spremenljivko 'Odnosi s sodelavci' je pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivkami 'Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov' (sig. 0,01), 'Pripadnost organizaciji' (sig. 0,01) in 'Zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija)' (sig. 0,05). Nadalje je regresijska analiza pri pravosodnih policistih z desetletno delovno dobo ali manj za odvisno spremenljivko 'Odnosi s sodelavci' pokazala statistično pomembno povezanost le s spremenljivko 'Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov' (sig. 0,001). Prav tako je regresijska analiza pri pravosodnih policistih z enajstletno delovno dobo ali več za odvisno spremenljivko 'Odnosi s sodelavci' pokazala statistično pomembno povezanost le z eno spremenljivko, to je 'Pripadnost organizaciji' (sig. 0,05). Na podlagi rezultatov sklepamo, da na kakovost odnosov med sodelavci vplivajo zaznave pravosodnih policistov o pravičnosti in nepristranskosti odločitev do delavcev v zavodu in poistovetenje s cilji organizacije.

6.5 Samozaznava legitimnosti pravosodnih policistov

Regresijska analiza za odvisno spremenljivko 'Samozaznana legitimnost pravosodnih policistov' je pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivkama 'Odnos pravosodni policisti – zaporniki' (sig. 0,05) in 'Stres' (sig. 0,05). Regresijska analiza pri pravosodnih policistih z desetletno delovno dobo ali manj za odvisno spremenljivko 'Samozaznana legitimnosti pravosodnih policistov' ni pokazala statistično pomembne povezanosti z nobeno od spremenljivk, medtem ko je regresijska analiza pri pravosodnih policistih z enajstletno delovno dobo ali več za odvisno spremenljivko 'Samozaznana legitimnosti

pravosodnih policistov' pokazala statistično pomembno povezanost s spremenljivko 'Stres' (sig. 0,05). Na podlagi rezultatov sklepamo, da kakovost odnosa pravosodnih policistov z zaporniki daje potrditev pravosodnim policistom o kompetentnosti pri delu. Poleg tega višja raven stresa negativno vpliva na samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov, kar kaže na dileme o lastni kompetentnosti za delo z obsojenci predvsem takrat, ko so pod močnimi psihičnimi pritiski.

Skupni rezultati regresijskih analiz so predstavljeni v tabeli 2. Rezultati odgovorov anketiranih pravosodnih policistov o proorganizacijskem vedenju so predstavljeni v tabeli 3.

Tabela 2: Prikaz rezultatov regresijskih analiz

Odvise/ neodvisne spremenljivke	Odnos pravosodni policisti – zaporniki	Odnosi s sodelavci	Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov	Pripadnost organizaciji	Samozaznana legitimnost pravosodnih policistov	Stres	Zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih (projekcija)	Starost	Leta kot pravosodni policist	Izobrazba
Odnos pravosodni policisti – zaporniki ($R^2 = 0,43$)	/			***	**					
Delovna doba: <10 let ($R^2 = 0,56$)	/			***					/	
Delovna doba: 11 < ($R^2 = 0,41$)	/			**				*	/	
Pripadnost organizaciji ($R^2 = 0,57$)	***	**	**	/			*			
Delovna doba: <10 let ($R^2 = 0,62$)	***			/			*	**	/	
Delovna doba: 11 < ($R^2 = 0,57$)	*	*	**	/					/	
Postopkovna pravičnost nadrejenih do pravosodnih policistov ($R^2 = 0,36$)		**	/	**			*			
Delovna doba: <10 let ($R^2 = 0,49$)		*	/						/	
Delovna doba: 11 < ($R^2 = 0,38$)			/	***			**		/	
Odnosi s sodelavci ($R^2 = 0,34$)		/	**	**			*			
Delovna doba: <10 let ($R^2 = 0,45$)		/	***						/	
Delovna doba: 11 < ($R^2 = 0,30$)		/		*					/	
Samozaznana legitimnost pravosodnih policistov ($R^2 = 0,14$)	*				/	*				
Delovna doba: <10 let ($R^2 = 0,06$)					/				/	
Delovna doba: 11 < ($R^2 = 0,14$)					/	*			/	

Prikazane so samo statistično značilne spremenljivke: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Tabela 3: Proorganizacijsko vedenje pravosodnih policistov

PROORGANIZACIJSKO VEDENJE			
n = 101		f	%
Ali se vam zdi, da ste za svoje delo dovolj usposobljeni, da imate ustrezno znanje?	DA	86	85,1
	NE	15	14,9
Ali so za vas pripravljena dodatna izobraževanja, da bi svoje delo še izboljšali?	DA	64	63,4
	NE	37	36,6
Če ste odgovorili z »da,« ali se udeležujete teh izobraževanj?	Vedno	31	39,2
	Pogosto	17	21,5
	Redko	26	32,9
	Nikoli	5	6,3
Ste v zadnjih 12 mesecih pomagali zaporniku, čeprav vas za to ni prosil?	Nikoli	18	17,8
	Enkrat	9	8,9
	Dvakrat	14	13,9
	Trikrat ali več	60	59,4
Ste se v zadnjih 12 mesecih posebej potrudili, da bi dobro opravili delo in to bolj, kot je pričakovano?	Nikoli	7	6,9
	Enkrat	1	1,0
	Dvakrat	16	15,8
	Trikrat ali več	77	76,2
Ste si v zadnjih 12 mesecih vzeli bolniški dopust, čeprav niste bili bolni?	Nikoli	85	84,2
	Enkrat	11	10,9
	Dvakrat	4	4,0
	Trikrat ali več	1	1,0
Ste v zadnjih 12 mesecih na delu opravljali osebne reči, ki niso povezane z vašo službo?	Nikoli	59	58,4
	Enkrat	10	9,9
	Dvakrat	8	7,9
	Trikrat ali več	24	23,8
Ste bili v zadnjih 6 mesecih predmet pritožbe zapornika in za to veste?	DA	19	18,8
	NE	82	81,2
n = 78		f	%
Kako zadovoljni ste s tem, kako je pritožbo zoper vas obravnaval vaš vodja?	Nikakor nisem zadovoljen	6	7,7
	Precej nezadovoljen	16	20,5
	Zadovoljen	46	59,0
	Zelo zadovoljen	10	12,8

7 Razprava

Zapor je totalna in kompleksna institucija, kjer so odnosi, profesionalnost in psihološka stabilnost pravosodnih policistov nenehno na preizkušnji. V tovrstni instituciji, kjer je prisilno zaprtih veliko ljudi z različnimi osebnostnimi lastnostmi, je prisotno veliko stresa, živčnosti in splošnega nezaupanja, zato lahko že najmanjše nepravilnosti privedejo do zamer in neprimerne vedenja. Ugotovili smo, da na kakovost odnosa med pravosodnimi policisti in obsojenci ($M = 3,68$; $S.O. = 0,89$) vplivata njihova pripadnost organizaciji t. i. poistovetenja z organizacijskimi cilji in pa samozaznava legitimnosti, ki se kaže v obliki kompetenc, katere pravosodni policisti pridobijo z izobraževanjem in še pomembneje iz delovnih izkušenj. Iz statističnih podatkov o nasilju v zaporu lahko sklepamo, da pravosodni policisti strokovno in ustrezno opravljajo svoje delo, saj je fizičnega nasilja nad zaposlenimi zanemarljivo malo (4 % pravosodnih policistov je poročalo o fizičnih napadih obsojencev nad pravosodnimi policisti). Vsak dan pa skoraj polovica pravosodnih policistov doživlja druge oblike nasilja obsojencev nad njimi (zmerjanje – 36,6 % in grožnje – 52,5 %). Ta oblika nasilja služi obsojencem kot »varnostni ventil« za sproščanje napetosti in frustracij, ki jih prinaša življenje v zaporu. Nadalje smo ugotovili, da so mlajši pravosodni policisti bolj izpostavljeni fizičnim napadom obsojencev kot starejši. Strinjamo se s starejšimi pravosodnimi policisti, ki to izpostavljenost pripisujejo neizkušenosti – nezmožnost pravilnega obvladovanja konfliktnih situacij in pa včasih prevelikega zblíževanja z obsojenci – prevelika sproščenost »mlajših« pravosodnih policistov med obsojenci. Če si pravosodni policisti pridobijo spoštovanje zapornikov, to pozitivno vpliva na zmanjšanje konfliktnih situacij med obsojenci in uslužbenci. Hkrati pa so pravosodni policisti opažali verbalno nasilje (90 %) in fizično nasilje (19,8 %) med obsojenci. Nasilje med obsojenci je povratna informacija pravosodnim policistom o uspešnosti njihovega dela, ki lahko negativno vpliva na njihovo samozaznavo legitimnosti.

Na odnose med pravosodnimi policisti ($M = 3,99$; $S.O. = 0,76$) vplivajo zaznave pravičnosti odločitev nadrejenih, pripadnosti organizaciji in zaznave zakonitosti ter legitimnosti pri zapornikih. Odnosi s sodelavci se lahko hitro poslabšajo, če pravosodni policisti ne zaznavajo odločitev nadrejenih kot enakih za vse – pristranske odločitve in neenako obravnavanje zaposlenih. Nadalje pripadnost organizaciji povzroči večjo povezanost med pravosodnimi policisti in okrepi medsebojne odnose – možnost pojava subkulture. Na odnose med sodelavci, predvsem med pravosodnimi policisti s krajšo delovno dobo, najmočneje vpliva zaznava pravičnosti nadrejenih v postopkih, saj jih ti pravosodni policisti vidijo kot mentorje in predstavnike strokovnosti ter pravičnosti – predstavljajo jim zgled.

Na zaznavo postopkovne pravičnosti nadrejenih ($M = 3,08$; $S.O. = 1,04$) vplivajo odnosi s sodelavci (nepristranskost pri sprejemanju odločitev nadrejenih – enake odločitve za vse), pripadnost organizaciji – poistovetenje s cilji organizacije, ki je najbolj opazno pri pravosodnih policistih z daljšo delovno dobo, saj se imajo že za del sistema, ter zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih. Pravosodni policisti preživijo največ časa z zaporniki (praktično živijo z njimi, kar so potrdili tudi obsojenci) in imajo posledično najboljši vpogled v posledice odločitev nadrejenih na njihovo delo in počutje obsojencev.

Pripadnost organizaciji ($M = 3,45$; $S.O. = 0,76$) vpliva ne le na dobro počutje pravosodnih policistov na delovnem mestu, temveč tudi na njihovo izvajanje nalog ter proorganizacijsko vedenje (glej tabelo 4). Ugotovili smo, da odnosi pravosodnih policistov z zaporniki, odnosi s sodelavci, postopkovna pravičnost nadrejenih in zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih vplivajo na občutek pripadnosti organizaciji pri pravosodnih policistih. Pri pravosodnih policistih s krajšo delovno dobo vplivata na njihovo pripadnost organizaciji odnosi z obsojenci in zaznava zakonitosti in legitimnosti pri zapornikih. Iz tega sklepamo, da na raven pripadnosti teh pravosodnih policistov zaporskemu sistemu vplivajo pozitivne povratne informacije obsojencev, ki se predvsem kažejo v medosebnih interakcijah s pravosodnimi policisti. Pri pravosodnih policistih z daljšo delovno dobo smo ugotovili, da poleg njihovega odnosa z obsojenci na njihovo pripadnost organizaciji vplivata še odnos s sodelavci in zaznave pravičnosti postopkov nadrejenih. Kot je ugotovil Meško s sodelavci (2004), je večina pravosodnih policistov ponosna na svoje delo, vendar ne bi želeli, da bi bilo njihovim otrokom potrebno opravljati tovrstno delo.

Pravosodni policisti so z najvišjo oceno ocenili samozaznavo legitimnosti ($M = 4,14$; $S.O. = 0,79$). To kaže na prepričanje o lastni kompetentnosti za opravljanje poklica pravosodnega policista. Tako kot za vsak poklic je tudi za opravljanje dela pravosodnega policista treba imeti določene veščine in osebnostne značilnosti, vendar pa pripomorejo k še boljšemu delu dodatna izobraževanja in usposabljanja. Čeprav je pripravljenih več dodatnih izobraževanj, si jih pravosodni policisti želijo še več. Sicer ne toliko samo za izboljšanje njihovega dela, želijo si jih za »izboljšanje« samega sebe, svoje čustvene stabilnosti, za lažje premaganje stresnih reakcij in boljše spopadanje z njimi. Ugotovili smo, da odnosi pravosodnih policistov z zaporniki vplivajo na samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov. Povratne informacije, ki jih dobijo od zapornikov, pravosodnim policistom dajejo potrditev o profesionalnosti in ustreznem opravljanju njihovega dela. Poudariti moramo, da je kljub veliki stopnji povratništva in izgubi zaupanja starejših pravosodnih policistov v prevzgojo obsojencev, prepričanost v

lastne kompetence pravosodnih policistov visoko – zavedajo se, da delajo po najboljših zmožnostih, prav tako pa vidijo pomanjkljivosti v sistemu, predvsem v preobsežni birokraciji in neustreznem obravnavanju obsojencev po odpustu iz zavora (brez ustrezne postpenalne obravnave se obsojenec hitro vrne na kriminalna pota). Dejavnik, ki močno vpliva na samozaznavo legitimnosti, je stres. Stres je pričakovan v totalni instituciji, kot je zapor. Zaradi specifičnosti okolja in nepredvidljivosti njihovega dela, morajo biti pravosodni policisti konstantno na »preži«. Stres ($M = 3,57$; $S.O. = 0,79$), ki ga pravosodni policisti doživljajo v službi, vpliva tudi na njihovo zasebno življenje, prav tako pa lahko ima druge nezaželene posledice. Povzroči nezadovoljstvo na delovnem mestu, iskanje druge zaposlitve in večjo kaznovano naravnost do obsojencev. Pravosodni policisti si želijo večje podpore nadrejenih in sodelavcev. K večji podpori, večjemu zaupanju med sodelavci lahko pripomore tudi dobra komunikacija. Kot je pokazala že Fleisherjeva študija (1989), lahko pravosodni policist z dobrimi komunikacijskimi veščinami velikokrat pomaga pri težavah sodelavcem in tudi zapornikom.

Slovenski zaporski sistem bi moral jasno opredeliti namen kaznovanja, ki bi razjasnil poslanstvo zaporskega osebja in opredelil smernice in postopke za delo z obsojenci. Hkrati bi si moralo vodstvo zaporskega sistema prizadevati za zmanjšanje birokracije v postopkih, saj ta pravosodnim policistom vzame večino časa (pisanje poročil in izpolnjevanje formularjev), onemogoča njihovo delo z obsojenci in jim povzroča nepotreben dodaten stres.

Rezultate razumemo kot indikatorje stanja v zaporih, ki jih je treba še bolj poglobljeno preučiti. V nadaljevanju navajamo predloge za nadaljnje raziskovanje legitimnosti v slovenskem zaporskem okolju: 1) celovito raziskovanje legitimnosti v zaporu, v katerega bi bili vključeni zaporsko osebje in obsojenci (pogledi »obeh strani« na legitimnost v zaporu), 2) izvedba raziskave o legitimnosti v zaporih na nacionalni ravni, ki bi omogočila posplošitev ugotovitev na vse slovenske zapore, 3) poglobljeno raziskovanje odnosov med pravosodnimi policisti in identificiranje lastnosti »pazniške skupine«, 4) pregled izobraževanja pravosodnih policistov in 5) raziskovanje vodstvenih kompetenc vodij zavodov in posamičnih oddelkov.

Literatura

- Belschak, F. D. in Den Hartog, D. N. (2010). Pro-self, prosocial, and pro-organizational foci of proactive behaviour: Differential antecedents and consequences. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83(2), 475–498.
- Bennett-Capers, I. (2008). Crime, Legitimacy, and Testlying. *Indiana Law Journal*, 83(3), 835–880.
- Bies, R. J. (1989). Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome. *Academy of Management Review*, 14(2), 294–297.
- Bottoms, A. E. (1999). Interpersonal violence and social order in prisons. *Crime & Justice*, 26, 205–281.
- Bottoms, A. in Tankebe, J. (2012). Beyond procedural justice: A dialogic approach to legitimacy in criminal justice. *Journal of Criminal Law & Criminology* 102(1), 119–170.
- Bottoms, A. in Tankebe, J. (2013). »Voice within«: Powerholders' perspectives on authority and legitimacy. V J. Tankebe in A. Lieblich (ur.), *Legitimacy and criminal justice: An international exploration*. Oxford: Oxford University Press.
- Bradford, B., Quinton, P., Myhill, A. in Porter, G. (2014). Why do 'the law' comply? Procedural justice, group identification and officer motivation in police organizations. *European Journal of Criminology*, 11(1), 110–131.
- Brinc, F. (1997). Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zavora v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(4), 357–373.
- Burke, K. in Leben, S. (2008). *The legitimation of power*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Crawley, E. (2004). *Doing prison work – The public and private lives of prison officers*. Cullompton: Willan Publishing.
- Crewe, B. (2009). *The prisoner society: Power, adaptation and social life in an English prison*. Oxford: Clarendon Press.
- Crewe, B. (2011). Soft power in prison: Implications for staff-prisoner relationships liberty and legitimacy. *European Journal of Criminology*, 8(6), 455–468.
- Dowden, C. in Tellier, C. (2004). Predicting work-related stress in correctional officers: A meta-analysis. *Journal of Criminal Justice*, 32(1), 31–47.
- Farkas, M. A. (2000). Attitudes of correctional officers in a »get tough« era. *Journal of Criminal Justice*, 27(6), 495–506.
- Fleisher, M. (1989). *Warehousing violence*. London: Sage.
- Genders, E. in Player, E. (1995). *Grendon: A study of a therapeutic prison*. Oxford: Clarendon Press.
- Gilbert, M. J. (1997). The illusion of structure: A critique of the classical model of organisation and the discretionary power of correctional officers. *Criminal Justice Review*, 22(1), 49–64.
- Griffin, M. L., Armstrong, G. S. in Hepburn, J. R. (2005). Correctional officers' perceptions of equitable treatment in the masculinized prison environment. *Criminal Justice Review*, 30(2), 189–206.
- Hepburn, J. R. (1985). The exercise of power in coercive organisations: A study of prison guards. *Criminology*, 23(1), 145–164.
- Hepburn, J. R. in Albonetti, C. (1980). Role conflict in correctional institutions. *Criminology*, 17(4), 445–459.
- Hepburn, J. R. in Knepper, P. E. (1993). Correctional officers as human services workers: The effect on job satisfaction. *Justice Quarterly*, 10(2), 315–335.
- International Centre for Prison Studies. (2015). *World Prison Brief*. Pridobljeno na <http://www.prisonstudies.org/>
- Jackson, J. in Ammen, S. (1996). Race and correctional officers' punitive attitude toward treatment programs of inmates. *Journal of Criminal Justice*, 24(2), 153–166.
- Kaminski, M. M. in Gibbons, D. C. (1994). Prison subculture in Poland. *Crime and Delinquency*, 40(1), 105–119.
- Kauffman, K. (1988). *Prison officers and their world*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lieblich, A. (2000). Prison officers, policing and the use of discretion. *Theoretical Criminology*, 4(3), 333–357.

27. Liebling, A. (2011). Distinctions and distinctiveness in the work of prison officers: Legitimacy and authority revisited. *European Journal of Criminology*, 8(6), 484–499.
28. Liebling, A. in Price, D. (1999). *An exploration of staff-prisoner relationships at HMP Whitemoor, Prison service research report No. 6*. London: HMPs.
29. Liebling, A. in Price, D. (2001). *The prison officer*. Great Britain: HMP Leyhill.
30. Lombardo, L. X. (1981). *Guards imprisoned: Correctional officers at work*. New York: Elsevier, North-Holland Inc.
31. McDermott, K. in King, R. (1988). Mind games: where the action is in prison. *British Journal of Criminology*, 28(3), 357–377.
32. Meško, G., Tankebe, J., Čuvan, B. in Šifrer, J. (2014). Samozaznava legitimnosti policistov in pravosodnih policistov v Sloveniji: perspektive postopkovne pravičnosti nadrejenih, odnosov s sodelavci in zaznane legitimnosti policije v javnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(3), 221–231.
33. Meško, G., Valentinčič, D. in Umek, P. (2004). Self-assessment of professional capacity, competence and values of prison officers in Slovenian prisons. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe: Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 535–547). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
34. Ministrstvo za pravosodje. (2015). *URSIKS – Organ v sestavi*. Pridobljeno na http://www.mp.gov.si/si/o_ministrstvu/ursiks_organ_v_sestavi/
35. Murko, V. (1938). Nekatere krivičnosti v sistemu naših neposrednih davkov. *Zbornik znanstvenih razprav*, 15(1938/39), 153–172.
36. Nye, J. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.
37. Perenič, A. (2010). *Uvod v razumevanje države in prava*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
38. Pilling, J. (1992). *Back to basics: Relationships in the prison service. Eve Saville memorial lecture*. London: ISTD.
39. Reisig, M. D. in Meško, G. (2009). Procedural justice, legitimacy, and prisoner misconduct. *Psychology, Crime & Law*, 15(1), 41–59.
40. Rottman, D. B. (2008). Procedural fairness as a court reform agenda. *Court Review*, 44(1–2), 32–35.
41. Schliesky, U. (2004). *Souveränität und Legitimität von Herrschaftsgewalt*. Tübingen: Mohr Siebeck.
42. Shadur, M. A., Kienzle, R. in Rodwell, J. J. (1999). The relationship between organizational climate and employee perceptions of involvement. *Group and Organizational Management*, 24(4), 479–503.
43. Shapira, R. in Navon, D. (1985). Staff-inmate co-operation in Israeli prisons: Towards a non-functional theory of total institutions. *International Review of Modern Sociology*, 15(1–2), 131–146.
44. Sparks, J. R., Bottoms, A. E. in Hay, W. (1996). *Prisons and the problem of order*. Oxford: Clarendon Press.
45. Stern, V. (1987). *Bricks of shame*. London: Penguin.
46. Stojčević, D. in Romac, A. (1984). *Dicta et regulae iuris*. Beograd: Savremena administracija.
47. Tait, S. (2011). A typology of prison officer approaches to care. *European Journal of Criminology*, 8(6), 440–454.
48. Tankebe, J. (2013). Viewing things differently: The dimensions of public perceptions of police legitimacy. *Criminology*, 51(1), 103–135.
49. Tankebe, J. (2014). *Rightful authority: Exploring the structure of police self-legitimacy*. University of Cambridge, Institute of Criminology. Pridobljeno na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2499717
50. Tankebe, J. in Meško, G. (2015). Police self-legitimacy, use of Force, and pro-organizational behavior in Slovenia. V G. Meško in J. Tankebe (ur.), *Trust and legitimacy in criminal justice: European perspectives* (str. 261–278). Cham: Springer.
51. Thomas, J. E. (1972). *The English prison officer since 1850*. London: Routledge & Kegan Paul.
52. Toch, H. in Klofas, J. (1982). Alienation and desire for job enrichment among correction officers. *Federal Probation*, 46(1), 35–47.
53. Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. London: Yale University Press.
54. Tyler, T. R. in Blader, S. (2000). *Cooperation in groups: Procedural justice, social identity, and behavioral engagement*. Philadelphia: Psychology Press.
55. Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2015). *Letno poročilo 2014*. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje.
56. Van Voorhis, P., Cullen, F. T., Link, B. G. in Wolfe, N. T. (1991). The impact of race and gender on correctional officers' orientation to the integrated environment. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 28(4), 472–500.
57. Williams, T. A. (1983). Custody and conflict: An organizational study of prison officers' roles and attitudes. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 16(1), 44–55.
58. Williams, V., Ciarrochi, J. in Deane, F. P. (2010). On being mindful, emotionally aware, and more resilient: Longitudinal pilot study of police recruits. *Australian Psychologist*, 45(4), 274–282.
59. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS]. (2000). *Uradni list RS*, (22/00).
60. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS-1]. (2006). *Uradni list RS*, (110/06).
61. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij. (2008). *Uradni list RS*, (76/08).
62. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij. (2009). *Uradni list RS*, (40/09).
63. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij. (2012). *Uradni list RS*, (109/12).
64. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij. (2015). *Uradni list RS*, (54/15).
65. Zimmer, L. (1986). *Women guarding men*. Chicago: University of Chicago Press.

PRILOGA

Tabela 4: Faktorska analiza

FAKTOR*	FL	MEDIANA	MODUS	POVPREČNE VREDNOSTI	STANDARDNI ODKLON
ODNOSI S SODELAVCI KMO = 0,718; var. = 66,43 %; α = 0,851		4,00	4,00	3,68	0,89
Sodelavci me podpirajo.	0,895	4,00	4	3,57	1,03
Sodelavci se do mene obnašajo spoštljivo.	0,776	3,62	4	3,62	1,09
Sodelavci mi zaupajo.	0,768	3,86	4	3,86	0,89
POSTOPKOVNA PRAVIČNOST NADREJENIH DO PRAVOSODNIH POLICISTOV KMO = 0,843; var. = 67,69 %; α = 0,913		3,00	3,00	3,08	1,04
Odlčitve mojega nadrejenega so enako poštene do vsakega pravosodnega policista.	0,768	3,00	3	2,76	1,33
Nadrejeni mi navadno obrazloži svoje odločitve glede mojega dela.	0,886	3,00	4	3,27	1,11
Nadrejeni me obravnava s spoštovanjem in dostojanstvom.	0,909	3,00	3	3,24	1,17
Nadrejeni upošteva moje potrebe, ko sprejema odločitve glede mojega dela.	0,867	3,00	3	3,03	1,05
ZAZNAVA ZAKONITOSTI IN LEGITIMNOSTI PRI ZAPORNIKIH (projekcija) KMO = 0,717; var. = 67,69 %; α = 0,859		3,29	4,00	3,42	0,86
Večina zapornikov, s katerimi delam, je mnenja, da jih pravosodni policist obravnava pravično.	0,736	4,00	4	3,55	0,96
Večina zapornikov, s katerimi delam, je mnenja, da si pravosodni policisti vzamejo čas za razlago odločitev.	0,827	4,00	4	3,37	0,95
Večina zapornikov, s katerimi delam, je mnenja, da pravosodni policisti vedno upoštevaajo zakone.	0,897	3,00	3	3,35	1,01
PRIPADNOST ORGANIZACIJI KMO = 0,737; var. = 39,47 %; α = 0,713		3,45	4,00	3,45	0,76
Čutim močno pripadnost pravosodni policiji.	0,790	4,00	4	3,38	1,12
Mislím, da pravosodni policisti hitro priskočijo na pomoč sodelavcu, če jo le ta potrebuje.	0,555	4,00	4	4,02	0,91
Mojí pogledi na to, kaj je prav in kaj narobe pri delu pravosodnega policista, so zelo podobni pogledom mojih sodelavcev.	0,571	3,00	4	3,29	0,99
Ugotovil sem, da so moje vrednote zelo podobne vrednotam moje organizacije.	0,566	3,00	3	3,17	1,02

ODNOS PRAVOSODNI POLICISTI-ZAPORNICI						
KMO = 0,669; var. = 63,386 %; α = 0,845						
Čutim dolžnost, da se do ljudi v skupnosti, v kateri delam, obnašam skladno z zakoni.	0,930	4,00	4	4,08	4	3,99
Pravosodni policisti imajo dolžnost, da pošteno ravnajo z vsemi zaporniki, ne glede na spol, etnično poreklo ali vero.	0,810	4,00	5	4,00	5	4,29
Čutim dolžnost do ljudi v skupnosti, v kateri delam.	0,617	4,00	4	4,00	4	3,82
SAMOLEGITIMNOST PAZNIKOV						
KMO = 0,647; var. = 51,85 %; α = 0,746						
Pooblastila, ki jih imam kot pravosodni policist, so moralno upravičena.	0,870	4,00	5	4,32	5	4,14
Prepričan sem, da obsojencem lahko podam dobre razloge, zakaj so moja pooblastila moralno ustrezna.	0,712	4,00	4	4,00	4	4,04
Prepričan sem, da imam dovolj avtoritete za opravljanje svoje službe.	0,541	4,00	5	4,00	5	4,19
STRES						
KMO = 0,672; var. = 55,402 %; α = 0,774						
V službi sem podvržen stresu.	0,874	4,00	5	3,72	3,00	3,57
Mislím, da je moja obremenitev večja kot obremenitev ostalih v moji vlogi ali ekipi.	0,618	3,00	3	3,00	3	3,16
Stres, ki ga doživljam v službi, vpliva na moje zasebno življenje.	0,719	3,00	3	3,00	3	3,42

* Trditve so bile merjene na petstopenjski lestvici: 1 – Se sploh ne strinjam, 2 – Ne strinjam se, 3 – Niti se ne strinjam niti strinjam, 4 – Strinjam se, do 5 – Zelo se strinjam.

Self-legitimacy of Prison Officers – Correlations with Personal and Organisational Factors in the Prison Environment in Slovenia

Meško Gorazd, Ph.D., Professor of Criminology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Bojan Tičar, Ph.D., Professor of Law, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: bojan.ticar@fvv.uni-mb.si

Rok Hacin, M.A., assistant in criminology and junior research fellow, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: rok.hacin@fvv.uni-mb.si

Vanja Hojs, M.A. student at the Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: hojs.vanja@gmail.com

The paper presents a study of factors that affect relations between prison officers and prisoners, identification of prison officers with the prison organisation, prison officers' perceptions of procedural justice of supervisors, relations with colleagues, and self-legitimacy of the prison officers. Data were collected in 2014 from a sample of 101 prison officers employed in prisons in Ljubljana, Celje and Maribor. Results showed that relations between prison officers are affected by their identification with the prison organisation and self-legitimacy of the prison officers. At the same time, prison officers' identification with the prison organisation depends on the quality of relations with prisoners, relations with colleagues, perceptions of procedural justice of supervisors and perceived legitimacy. Relations with colleagues, a sense of belonging to the prison organisation, perceptions of legality and perceived legitimacy affect prisoner officers' perceptions of procedural justice of supervisors. Furthermore, quality of relations between prison officers depends on perceptions of procedural justice of supervisors, identification with the prison organisation, perception of legality and perceived legitimacy, while relations with prisoners and stress affect self-legitimacy of the prison officers. Violence against employees occurs mainly in the form of insults and threats.

Keywords: legitimacy, self-legitimacy, Slovenia, prison

UDC: 343.2:343.8